

När krisen kommer är det viktigare att vara flexibel än prepper

Dagens Nyheter den 23 april 2020

Under en pågående viruspandemi är det lätt att vara efterklok. Nog borde vi ha haft mer handsprit och fler munskydd i beredskap? Så naiva vi var. Ibland finns en ideologisk underton i funderingarna. Hur kommer det sig att vi har så få intensivvårdsplatser trots att vi har så höga skatter, frågar högern retoriskt. Vänstern kontrar med att påtala hur många platser det en gång fanns, innan vi började skära ner den offentliga sektorn.

Risken är emellertid stor att de lärdomar vi drar är alltför färgade av att det var just en viruspandemi vi drabbades av. Hade vi vetat det i förväg hade beredskapen naturligtvis kunnat vara högre – men det visste vi inte. I beredskapsplaneringens natur ligger att varje enskilt katastrofscenari är osannolikt – samtidigt som det är näst intill säkert att någon form av katastrof förr eller senare inträffar.

Vi hade varit bättre beredda på en viruspandemi om vi bunkrat munskydd, handsprit och respiratorer. Men då hade vi rimligen behövt förbereda oss lika väl på andra katastrofer som i förväg tedde sig minst lika sannolika. Det finns ganska många alternativ. En plötslig ökning av antalet skogsbränder? Då borde vi ha vattenreserver, expandera brandkåren och kanske bygga bostäder för snabb evakuering. En kärnkraftsolycka eller rent av ett kärnvapenkrig? Bygg skyddsrum, bunkra jod och ta fram skyddskläder mot strålning. Meteoritnedfall eller asteroid på kollisionskurs med jorden? Personligen föredrar jag att bortse från den risken i mitt dagliga liv.

Bland dem som arbetar med frågan är det dock en vanlig tanke att himlakroppar på kollisionskurs med jorden kan sprängas med kärnvapen. Skyddskläder mot strålning är kanske bra att ha även då.

Det samhälle som är bäst rustat för denna osäkra framtid är inte det bunkrande samhället, utan det flexibla och adaptiva. Det är vår förmåga att anpassa oss till kraftigt och snabbt förändrade omständigheter som är mänsklighetens ess i rockärmen.

Alldeles oavsett vad man tycker om skatter och offentlig sektor är den centrala frågan om intensivvårdsplatserna just nu hur snabbt kan vi få fram den sjukvård som krävs i takt med att behoven ökar. Flera goda exempel på föredömlig flexibilitet har redan uppmärksammats. SAS-anställda har skolats om och arbetar nu i vården, företag och tekniska högskolor ställer om och producerar vårdteknik och skyddsutrustning.

Men det finns också tecken på att krisen stärker de mindre flexibla delarna av den svenska modellen. Regler som syftar till att försvåra för bemanningsföretag gör det svårt för regionerna att nyttja bemanningsföretagens tjänster, exempelvis för att snabbt få extra infektionspersonal.

Även korttidspermitteringarnas utformning kan diskuteras. Medan Norge och Finland löser detta genom arbetslöshetsersättningen ska svenska företag söka stödet via Tillväxtverket som också betalar ut stödet. Flexibiliteten är ännu mindre för företag som saknar kollektivavtal: Då måste minst 70 procent av medarbetarna i den driftsenhet som berörs godkänna och delta i korttidsarbetet. Arbetstids- och löneminskningen måste dessutom vara densamma för alla deltagande arbetstagare.

Begreppet driftsenhet är en formulering från förarbeten i lagstiftningen på 1970-talet, och ska förstås som en "del av ett företag som är belägen inom en och samma byggnad eller inom ett och samma inhägnade område". Ett ändamålsenligt begrepp i industrisamhället – men mindre så i dag.

Bristen på allmän och obligatorisk a-kassa gör sig också påmind i krisens Sverige. Forskning har visat att arbetskraftens flexibilitet främjas av en smart utformad arbetslöshetsförsäkring. Det avdramatiserar arbetslösheten för den enskilde genom att mildra den ekonomiska smällen, så att människor utan panik kan leta ett nytt jobb. Men i Sverige var 30 procent av arbetskraften inte medlem i någon a-kassa förra året, och bara 4 av 10 arbetslösa fick a-kassa. Situationen hanterades genom att snabbt fatta en rad beslut som ger fler tillgång till a-kassan, vilket sänder en problematisk signal till alla som valt att vara med och betala hela tiden. En mer långsiktig lösning värd att diskutera är att göra a-kassan allmän och obligatorisk.

Krisen aktualiserar även diskussionen om lönebildningen i Sverige. Ska vi snabbt kunna locka fler till vården, måste lönerna kunna stiga både mycket och snabbt. Visst har det höjts röster för att det nu är ett bra läge att höja lönerna inom vårdsektorn, men den generella lärdomen gäller hela arbetskraftens rörlighet.

Kriser minskar behovet av arbetskraft i vissa delar av samhällsekonomin och ökar det på andra håll. Om löner tillåts förändras av dessa förändrade mönster underlättas anpassningen – men just detta område har länge varit en av den svenska modellens svagaste punkter. Bemanningsföretagen och den så kallade gigekonomin är fenomen som växt för att det funnits ett behov av ökad flexibilitet på arbetsmarknaden. Den flexibiliteten bör bejakas, inte motverkas.

Snabba åtgärder är bra. Men om åtgärderna gör samhället mindre flexibelt, står vi sämre rustade inför nästa kris.

Andreas Bergh